

«ÇANAKKALE SAVAŞLARI VE GEZİ REHBERİ»

TALHA UĞURLUEL

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	9
Giriş	11
Neden Çanakkale?.....	11

1. BÖLÜM I. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ

Dünyanın Genel Durumu	15
Osmanlı Devleti'nin Durumu.....	16
Osmanlı Devleti'nin Faaliyetleri	18

2. BÖLÜM SAVAŞ BAŞLIYOR

Savaşın Başlaması ve Osmanlı Devleti'nin	
Savaşa Katılması	23
Çanakkale Savaşı Öncesi Avrupa'nın Hazırlıkları.....	25
Deniz Harekâtı	30
Kara Harekâtı.....	35
Çanakkale Savaşı'nın Sonuçları.....	45

3. BÖLÜM II. ABDÜLHAMİD VE ÇANAKKALE

Siyasi Dehanın Sürgünü.....	49
O Hep Bu Savaşı Beklemişti	51
Ben Artık Bir Yere Gitmem!.....	53

4. BÖLÜM MEKTEPLİ MEHMETLER

Mektepli Mehmetler.....	59
Bıçağın Kemiğe Dayandığı An	60
Vazife Şuurunun Böylesi.....	63
Galatasaray Sultanisi	69
İlk Gönüllü.....	70

Bu Hesap Ahmet Rifkî'nın Kanıyla Ödenmiştir.....	72
6 Mektepli	77
Şefika Hanım	79
Hukuk Öğrencisi Hasan Ethem.....	89

5. BÖLÜM

ANZAKLAR VE ANLATTIKLARI

Anzaklı Ömer.....	93
Düşmanın Üzerindeki Kur'ân-ı Kerim.....	99
Anzaklara İlk Kimler Dur Dedi?.....	101
Avustralya Valisinin Şok Açıklamaları.....	105
Yaralı Askerin Mektubu	108
Ezanlar ve Mesajlar	109
30 Yıl Aradan Sonra İlginç Karşılaşma.....	111
Bir Tunuslunun Anlattıkları.....	115
Anzakların Unutamadığı Nağmeler	116
İşte Osmanlı Hoşgörüsü	119
Merhametin Zirvelediği An	120
Kalleşliğin Böylesi	122
Bir Anzak Askerinin Hatıralarından	123
25 Nisan'ların Hatırlattıkları.....	125

6. BÖLÜM

ÇANAKKALE'DEN SAHNELER

Batan Düşman Gemisine Son Bakış	129
Aman Ayağımı Almayın.....	131
Anzakların Hatıralarından.....	132
Gazanfer, Muzaffer, Mücahid	135
Komutanım Su Gönderdi	137
Vatan Sağolsun	139
Bigalı Mehmet	140
Bizim Köyde Kurbanlık Koyunlar Kınalanır	142
Benim Gözlerim Göreceğini Gördü	145
Bombacı Mehmet.....	147

7. BÖLÜM ŞEHİTLİKLER

Sargı Yeri.....	149
Havuzlar	151
Yarbay Hüseyin Avni Bey'in Kabri.....	152
57. Alay Şehitliği.....	153
Üsteğmen Nafiz Çakmak'ın Kabri	158
Akbaş Şehitliği	158

8. BÖLÜM ANITLAR

Seyit Onbaşı	161
Son Ok Anıtı	168
Nuri Yamut Anıtı.....	170
İlk Şehitler Anıtı.....	171
Ezineli Yahya Çavuş	172
Helles Anıtı.....	177
Fransız Anıtı.....	178
Çanakkale Şehitler Abidesi	181
Mehmetçiğe Saygı Anıtı	183
En Yaşlı Gazi Anıtı.....	184
Mehmet Çavuş Anıtı.....	184
Atatürk Zafer Anıtı	185
Yeni Zelanda Anıtı	187

9. BÖLÜM GEZİ REHBERİ

Gezi Rehberi.....	193
-------------------	-----

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

1. BÖLÜM

1. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ

DÜNYANIN GENEL DURUMU*

Avrupa'daki sanayi inkılabı sonrasında birçok devlet hızlı bir şekilde sanayileşme faaliyeti içerisine girmişti. Bu sanayileşme hareketi, beraberinde ham madde ihtiyacını doğurmuş ve kalkınma hamlesindeki bu ülkeler gözlerini ham madde sağlayabilecekleri zayıf ülkelere dikmişlerdi. Kısa bir sürede dünyanın birçok yeri güçlü ülkelerin elinde sömürge haline gelmiş, hatta sömürge konusunda çatışmalar bile çıkmaya başlamıştı. Sömürge politikasında en güçlü ülke İngiltere'ydi. Ardından gelen Fransa ile birlikte Uzak Doğu ve Afrika'da birçok ülkeyi ele geçirmişlerdi. Sömürge yarışında geç kalan Almanya ve İtalya da pastadan pay almaya kalkınca bir hizipleşme meydana gelmiş ve dünya devletleri kendi aralarında bloklaşmalara gitmişti.

20. yüzyılın başında Avrupa için için kaynıyordu. Sadece sömürgecilik değil, ekonomik rekabet ve milliyetçilik akımları da Avrupa'yı ikiye bölüyordu. Almanya'nın Fransa'ya kaptırdığı yeraltı zenginliklerine sahip Alsas Loren bölgesinin acısı hâlâ devam ediyordu.

* *Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1993, s. 170.

Bu arada Çarlık Rusya'sı Balkanlarda Panislavizm politikası güdüyordu ki bu durum en çok da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu rahatsız ediyordu. Çünkü Avusturya topraklarında bir hayli Slav kökenli insan yaşıyordu. 1912 yılında I. Balkan Savaşı'yla geniş topraklara sahip olan Bulgaristan, II. Balkan Savaşı ile kazandığı birçok yeri kaybetmişti. Bu sebeple kendisine savaş açan Yunanistan, Romanya ve Karadağ'a karşı planlar kuruyordu. Bu anlattığımız durumlar sebebiyle Almanya, Avusturya Macaristan, İtalya ve Bulgaristan birbirlerine yaklaşıırken, diğer blokta ise İngiltere, Fransa ve Rusya yakınlaşma sürecine girmişlerdi.

Bu devletler soluklarını tutmuşlar savaşı başlatacak kıvılcımı bekliyorlardı. Acaba eskilerin I. Cihan Harbi olarak adlandıracakları bu büyük savaş nasıl başlayacaktı?

OSMANLI DEVLETİ'NİN DURUMU*

17. yüzyıldan bu yana devam eden gerileme ile artık

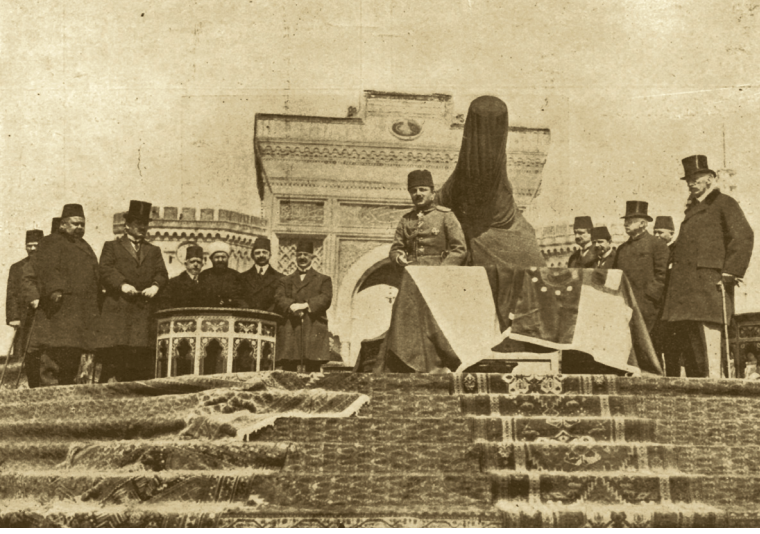

Harbiye Nezareti meydanında bir
Avusturya bataryasının teftişi

Osmanlı Devleti Avrupalı devletlerin gözünde “Hasta Adam”dan başka bir şey değildi. Yüzyıllardır üzerinde düşünülen planlar kendisini göstermeye başlamıştı. Ordusu eskimişti. Toprağa dayalı bir ekonomisi vardı ve hâlâ üretim el tezgahlarıyla sürdürülüyordu. Osmanlı, kapitülasyonlarla Avrupa'nın fabrikalaşan devletlerinin açık bir pazarı haline gelmişti.

* *Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1993, s. 177.

Çanakkale Savaşları ve Gezi Rehberi

Hatıra-yı Celadet Topu ve Enver Paşa

Uzun savaşlar da Osmanlı'nın belini bükmüştü. Son olarak 1911'de Trablusgarp'ta İtalyanlar ve 1912'de küçük Balkan devletleriyle savaşmış ve her ikisinde de büyük kayıplar vermişti.

Osmanlı Devleti'nin bir talihsizliği de devletin başında tecrübeli devlet adamlarının olmayışındaydı. Siyasi bir deha olan II. Abdülhamid tahttan indirildikten sonra, vatansever olma dışında hemen hiçbir özellikleri bulunmayan İttihat ve Terakki savunucuları devletin yönetimine geçmişler ve iktidara geldikleri son 5 yıl içinde devleti büyük toprak kayıplarına uğratmışlardı. Mesela, Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiş, Selanik, Girit, Ege Adaları Yunanistan'ın ilhakına uğramıştı. İtalya Trablusgarp'ı ve Oniki Ada'yı ele geçirmiş; İngiltere Mısır üzerine protektora ilanının ardından Kıbrıs'ı ilhak etmişti.

En değerli ordular kaybedilmiş; kucak dolusu paralar ödenerek dışarıdan satın alınmış silah, top, cephane ne varsa çamurlu Rumeli topraklarında düşmana terk edilmişti. Koca imparatorluk gelişen teknolojiye ayak uydurama-

miş, zengin Avrupalıların kapitülasyon denen ekonomik ve mali boyunduruğu altında eziliyordu. II. Abdülhamid döneminde açılmaya çalışılan okullar, yollar ve fabrikalar da bu girişimci padişahın tahttan indirilmesi üzerine yarım kalmıştı.

Birçok bölgede asker aylardan beri maaşını alamamış, orduda moral kalmamıştı. Donanma da aynı vaziyetteydi. Çanakkale'deki garnizon perişandı. Silahları ise fazlasıyla eskiydi.

OSMANLI DEVLETİ'NİN FAALİYETLERİ

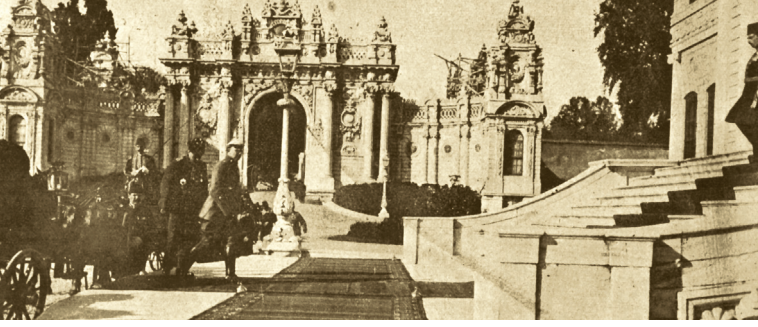
Dünya devletlerinin hızla bloklaşmaya gitmesi, Osmanlı Devleti'nin başında bulunan İttihat ve Terakki taraftarı idarecileri endişelendiriyordu. Halbuki Sultan II. Abdülhamid uzun yıllar hep bu anı beklemişti.

O, basiretiyle dünya devletlerinin bir gün mutlaka birbirlerine gireceğini tahmin ediyor ve o gün geldiğinde, bu karmaşadan en kârlı çıkacak devletin Osmanlı olması için hazırlıklarını sürdürüyordu. Yıllardır süren bu ıztıraplar, menfaat çatışması içinde birbirini yiyen diğer devletlerin bu acziyetinden istifadeyle giderilecekti. Ama artık devletin başında II. Abdülhamid gibi dâhi bir padişah yoktu.

Düvel-i Muazzama kaçınılmaz bir savaşa doğru yönelirken, bu savaşta tarafsız kalamayacağını fark etmişti. Çünkü taraflardan hangisi kazanırsa kazansın Osmanlı İmparatorluğu'nun yeniden paylaşımı kaçınılmazdı. Bu durumda yapılabilecek en doğru hareket, güçlü bir blokta yer almaktı.

Halk Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'na girmesine taraf-tar değildi. Bu arada Alman ordusu, askerimizi eğitmeye başlamıştı. Almanya'ya giderek orada eğitim alan İttihat ve Terakki Partisi'nin askerî kanadı Almanya taraftarı idi. Bunların başında hiç şüphesiz Enver Paşa vardı. Fakat Cemal Paşa gibi bir kısım İttihatçılar da Fransa'ya yakınlık

Çanakkale Savaşları ve Gezi Rehberi

Alman imparatoru tarafından Sultan Mehmed Reşad'a gönderilen kılıç, sarayda kendisine takdim edilirken

duyuyorlardı. Hatta Cemal Paşa Osmanlı-Fransız ilişkilerini geliştirmek için Fransa'ya kadar gitmiş fakat bu görüşmelerden bir sonuç elde edemeyeceğini anlayınca Enver Paşa'nın Alman yanlısı politikasını kabul etmek zorunda kalmıştı.

İngiltere'nin parası vardı. Denizlere hâkimdi. Fransa ve Rusya onunla beraberdi. Ancak İngilizler bizimle ittifak konusunda istekli değillerdi. Çünkü genç devrimcilerin hükümetini ciddiye almıyorlar, her an düşürüleceklerine inanıyorlardı. Genç Türkler Londra'ya Türk-İngiliz anlaşması teklifiyle geldiklerinde bu sebeplerden dikkate alınmadılar.

Son bir çare olarak 1914 Mayıs ayında Rus çarı tatil için Kırım'a geldiğinde Talat Paşa ziyaretine giderek ittifak teklifinde bulundu. Dönemin Rusya'sı ordu gücü bakımından iyiydi ama ekonomisi gittikçe kötüye gitmekteydi. Rus ordusuna ait silahlar da yeni değildi.

Osmanlı'nın savaşa girmesinden önce dış politika alanında tek gayreti, Bulgaristan'ı ittifaka çekebilmek için Talat Bey ve Halil Bey'i Sofya'ya göndererek Bulgar yetkilileriyle görüştürmektir. Bulgarlar ise Bulgaristan'daki Rus yanlılarının karşı hareketinden korkuyorlardı. Bu arada kuzey komşusu Romanya'nın da Alman yandaşları ara-

Bulgaristan
Kralı I. Ferdinand

sında olmasını istiyordu. Böylece kuzey sınırı güvence altına alabileceklerini hesaplıyordu. Bunu sağlayabilmek için Talat Bey'le Halil Bey Romanya'ya gittiler. Romenler tarafsızlık garantisi verdiler. Bu anlaşmayla kuzey sınırımız güvence altına alınmış oluyordu.

Şimdi en önemli konu Almanya ile yapılacak ittifakın şartları konusuydu. Almanya ile yapılan gizli anlaşmalardan sadece Enver Paşa ve Sadrazam Halim Paşa haberdardı. Ne yazık ki bu dönemde bu

olaylarda Osmanlı padişahının hiçbir etkisi olamamıştı. Çünkü II. Meşrutiyet sonrasında padişahın yetkileri elinden alınmış ve siyasi mevzularda onayı alınmadan işler yürütülür olmuştu. Almanlar ile anlaşma, Avrupa'da savaş başladıktan bir süre sonra imzalanacaktı.

Osmanlı Devleti 2 Ağustos 1914 günü "silahlı tarafsız"lığını ilan etti ve ertesi günü yani 3 Ağustos'ta seferberlik uygulamasına başladı. İngiltere, Fransa ve Rusya, Osmanlı Devleti'ne tarafsız kalmasını, böylelikle toprak bütünlüğünün korunacağını garanti etmişlerdi. Ancak Osmanlı bu sözlerin tutulmayacağını bildiği için pek aldırış etmemiştir.

Hükümet, meclisin muhalefetini önlemek için meclisi Kasım ayına kadar tatil ederken basına da sıkı bir sansür uyguladı.

Bu arada halkımız tarafından büyük bir özveriyle toplanan paralarla satın alınan "Reşadiye" ve "Sultan Osman" adlı iki savaş gemisine İngiltere Hükümeti tarafından el konuldu. Bu hadise de halkımız tarafından nefretle karşılanmıştı.

Ağustos ayına gelindiğinde Cemal Paşa İngilizlere son bir kez daha anlaşma teklifinde bulunmuş, fakat enteresan bir cevap almıştır:

Osmanlı Devleti'nin harbe girmesini istemiyoruz. Sizden istediğimiz kat'i bîtarafıktır. Gerekirse toprak bütünlüğünüz için müşterek bir senet verebiliriz.

Hadise ortadadır. İngilizler, Almanya'nın işini bitirip ardından Osmanlı'yı rahatlıkla paylaşmak istemektedirler.

Bütün bu olanlar karşısında Sadrazam Said Halim Paşa son derece öfkelenmiştir. Çünkü padişah ve sadrazamın haberi olmadan ortalıkta bir yığın entrika dönmektedir. Bu nedenle istifasını verir. Fakat Talat Bey ve diğerleri buna bir çözüm bulunacağını söyleyerek istifasını geri aldırırlar. Yine de Sultan Mehmed Reşad'ın ısrarlı bir şekilde, "Bu kurtlar sofrasında beni yalnız bırakma," sözleri çok da etkili olmayacak ve bir süre sonra Said Halim Paşa yeniden istifa edecektir. Onun ardından devletin başına İttihat ve Terakki'nin liderlerinden biri geçecektir. Bu kişi bundan 10 sene önce bir postanede memurluk yapan Talat Paşa'dan başkası değildir.

Kademe komutanları düşmanı gözlerken

Esat Paşa ve komutanları

2. BÖLÜM

SAVAŞ BAŞLIYOR

SAVAŞIN BAŞLAMASI VE OSMANLI DEVLETİ'NİN SAVAŞA KATILMASI*

*K*itabımızın, “I. Dünya Savaşı Öncesinde Dünyanın Durumu” bölümünde geçtiği üzere büyük dünya devletleri iki farklı blokta toplanmışlardı. Sıra bir kıvılcımın çakmasına gelmişti.

28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Veliahdı Ferdinand'ın bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi bu gerginliğe son noktayı koydu. Avusturya'nın 28 Temmuz 1914'te Sırbistan'a seferberlik ilanının ardından I. Dünya Savaşı başlamış oldu. Öncelikle Avusturya-Macaristan, Sırbistan'a savaş ilan etti. Rusya'nın Sırbistan'ı korumak için Avusturya-Macaristan'a cephe alması üzerine Almanya da Rusya'ya savaş açtı. İngiltere ve Fransa da Rusya'nın yanında yerlerini alınca savaş öncesindeki gizli blok ortaya çıktı. Böylece Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'dan oluşan üçlü İttifak Devletleri ile İngiltere, Fransa ve Rusya'dan oluşan üçlü İtilaf Devletleri, dünyayı ikiye

* Sâmîha Ayverdi, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, Damla Yayınları, 3/163.

bölen iki düşman kutup haline geldi.

Savaş ilanının ardından İtalya tarafsızlığını ilan ettiyse de bir yıl sonra İtilaf Devletleri'ne katıldı.

Bu düşman bloklarının hemen hepsinin Osmanlı Devleti'nin toprakları üzerinde emelleri vardı. Rusya yıllardır sıcak denizlere inmek istiyor ve Osmanlı topraklarındaki Slavları kendi

güdümünde yönetmeyi arzuluyordu. İngiltere ise yine Osmanlı'ya ait zengin petrol yataklarına göz dikmişti. Ayrıca Hint deniz seferlerini gerçekleştirdiği Süveyş kanal yolunun tam güvenliğini sağlamak amacındaydı. İtalya ve Almanya da sömürgecilik yarışında geç kalmanın verdiği hırsla bu bölgede çıkar hesapları yapıyorlardı.

I. Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından Osmanlı Devleti önce İtilaf Devletleri ile birlikte olmaya niyetlendiyse de, Rusya'nın bu duruma soğuk bakması Osmanlı'yı Almanya'ya doğru yönlendirdi ve 2 Ağustos 1914'te yapılan gizli bir antlaşma ile Alman-Türk ittifakı kesinleşti.

Bu tarihten sonra, güvenliği açısından seferberlik ve silahlı tarafsızlık ilan eden Osmanlı Devleti, 10 Ağustos 1914'te İngiliz donanmasından kaçan Goeben ve Breslau adlı Alman savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçmesine izin verdi. Goeben ve Breslau adlı Alman gemilerinin Boğazlar'dan geçmesi İtilaf Devletlerinin tepkisine yol açmıştı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, bu iki gemiyi,

daha önce İngilizlere sipariş ettikleri ve hatta parasını ödedikleri halde alamadıkları iki gemi yerine satın aldıklarını duyurdu. Böylece Yavuz ve Midilli adı verilen bu iki savaş gemisi Osmanlı donanmasına katılmış oldu.

Enver Paşa ve Almanların daha önce yaptıkları gizli anlaşma gereğince, 27 Eylül 1914'te Amiral Souchon komutasındaki Yavuz, tatbikat amacıyla çıktığı Karadeniz'de Ruslara ait Sivastapol ve Novorosisk limanlarını bombaladı. Bu olay üzerine 1 Kasım 1914'te Ruslar Kafkasya'da sınırı geçerek fiilen Osmanlı ile savaşa başladılar. Böylece Osmanlı Devleti de I. Dünya Savaşı'na girmiş oldu.

ÇANAKKALE SAVAŞI ÖNCESİ AVRUPA'NIN HAZIRLIKLARI*

Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan Boğazlar, konumları nedeniyle özellikle Avrupa için çok büyük bir önem taşıyordu. Osmanlı Devleti savaşa girerek savaşın geniş bir alana yayılmasına sebep olmuştu. Gerçi İtilaf Devletleri Osmanlı'yı büyük bir güç olarak görmüyorlardı ama yine de Almanya'ya karşı toplu olarak hareket etmelerini geciktirecekti. Bu sebeple bir an önce etkisiz hale getirilmeliydi. Osmanlı Devleti'ni en kısa sürede etkisiz hale getirmek de, onu kalbinden vurmakla olabilirdi. Osmanlı'nın kalbi İstanbul'du ve buraya giden en kısa yol da Boğazlar'dan geçiyordu.

İtilaf Devletlerinin müttefiki Rusya acil yardım istiyordu. Çünkü ülkesinde sefalet büyük boyutlara ulaşmış ve halk patlama sınırına gelmişti. Ülke içinde Bolşevikler başta olmak üzere birçok isyan faaliyeti kol geziyordu. Acil bir yardımla Rus çarı kendine gelecek ve ordusunu da donatabilecekti. Almanlar Ruslara yardım götürülebilecek ikinci

* A. Kayhan, *Çanakkale İçinde Vurdular Beni*, Tercüman 1001 Temel Eser; Prof. Dr. İsmail Kayabalı, *Çanakkale Savaşı 1915*, Ankara 1975.

yer olan Baltık Denizi'ni kapattıkları için geriye tek bir yol kalıyordu. O da Boğazlar'dı.

Ayrıca yüzyıllardır arzuladıkları şey, İstanbul'a hakim olarak Bizans'ı yeniden diriltmekti. Dünyanın merkezi sayılan bu stratejik noktayı almanın artık zamanının geldiğini düşünüyorlardı.

Boğazlar'dan geçilebilirse, kazanılacak olan başarı bütün Müslüman sömürgeleri sindirecek, güneyde sömürge devletlerini rahatsız eden hiçbir şey yaşanmayacaktı. Osmanlı Devleti'ni yenmenin vermiş olduğu şan ile bu dünya savaşında tarafsız olan birçok devlet de kendi yanlarında savaşa girebilecekti. Bu sebeple bir an önce Osmanlı Devleti'ne savaş açılmalı ve Çanakkale Boğazı'na yüklenilmeliydi. Bu amaçla İngiltere, 28 Ocak 1915'te Osmanlı'ya karşı savaş kararı aldı ve bu karara Fransa da katıldı.

Alınan karar sonrasında hemen toplantılar düzenlendi ve Boğaz'ın nasıl geçileceğine dair planlar hazırlanmaya başlandı. İtilaf Devletleri kendilerine çok güveniyordu. Onlar için Çanakkale Boğazı'nı geçmek âdeta çocuk oyuncağı idi. Kendilerine "Yenilmez Armada" diyen deniz güçleri ile, "2 günde İstanbul'u alırız," diyor ve çevreye kibirli mesajlar dağıtıyorlardı. Bu seviyesiz mesajları verenlerden biri de İngiltere Harbiye Nazırı Lord Kitchener'di:

Gelibolu şehrinin karşısında bir denizaltımız su yüzüne fırlayıp, İngiliz sancağını üç kere sallarsa, yarımada-daki bütün Türk garnizonu, tabanları yağlayıp soluğu Bolayır'da alır.

Halbuki savaş başladıktan bir süre sonra İngiliz filosuna ait bir denizaltı Lord Kitchener'in dediği gibi boğazdan geçip daha periskopunu suyun yüzüne ilk çıkardığı yerde, şerefli ordumuza mensup Müstecip Onbaşı tarafından, bir

Çanakkale Savaşları ve Gezi Rehberi

Turkuaz adlı denizaltıyı vurarak mürettebatını esir eden Müstecip Onbaşı topun başında

top mermisiyle hem de tam periskopundan* vurulmuştu. Denizaltı ve içindeki personelin teslim olmaktan başka çaresi kalmamıştı. Sayın lordun sözlerinin aksine bir tek mermi tüm mürettebatıyla Turkuaz Denizaltı'sının esaretine yetmişti.

İngiliz Hükümeti'nin Akdeniz filo komutanı Amiral Corden de savaş başladıktan sonra 2 Mart 1915 tarihinde Londra'ya çektiği bir telgrafta kendinden son derece emin olarak şu sözleri sarf ediyordu:

Havalar müsait gittiği takdirde iki hafta sonra İstanbul'da olabileceğimizi ümit ediyorum.

Sadece İngiltere'de değil, Rusya'da da herkesin dilinde İstanbul dolaşmaya başlamıştı. Hatta Paleolo'nun 27 Aralık 1914 günü yazdığı notlarda şunları görmekteyiz:

Moskova'da imparatora yaklaşan herkes İstanbul hakkın-da konuştu ve hepsi aynı şeyi söyledi: Boğaz'ın ele geçirilmesi, imparatorluk için bir ölüm kalım işidir ve Almanya

* Denizaltıların su üzerlerini görmesine yarayan manyetik dürbün.